

адже функціональне призначення заповіту полягає у зміні порядку спадкування, встановленого законом, що стосується, передусім, кола спадкоємців (гл. 86 ЦК). Заповіт впливає на структуру спадкового правовідношення шляхом визначення правонаступників, тобто осіб, до яких мають перейти права та обов'язки після смерті правопопередника. А тому призначення спадкоємців слід визнати основним елементом змісту заповіту. Інші ж розпорядження, в тому числі немайнового характеру, мають вторинне значення. Якщо ж обмежити зміст заповіту виключно розпорядженнями немайнового характеру, втрачається значення самостійного виду спадкування – спадкування за заповітом.

Список бібліографічних посилань

1. Заїка Ю. О. Спадкове право України : навч. посіб. Київ : Істина, 2006. 216 с.
2. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. Изд. 2-е, испр. М. : Статут, 2003. 558 с.
3. Спадкове право // Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар : Т. 12 / за ред. проф. І. В. Спасько-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2009. 544 с.
4. Абраменков М. С., Чугунов П. В. Наследственное право : учеб. для магистров / отв. ред. В. А. Белов. М. : Юрайт, 2013. 423 с.
5. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 264 с.
6. Мамонов Р. М. Содержание завещания : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2012. 28 с.

Одержано 19.03.2018

УДК 347.763

Ірина Степанівна Лукасевич-Крутник,

доцент кафедри міжнародного права, міжнародних відносин та дипломатії Тернопільського національного економічного університету, докторант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТРАНСПОРТНІ ДОГОВОРИ», «ДОГОВОРИ ПЕРЕВЕЗЕННЯ» Й «ДОГОВОРИ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ»

Цивільний кодекс України закріплює велику кількість договірних конструкцій. Однією із них є договір перевезення, який належить до групи договорів про надання послуг. В юридичній літературі при характеристиці чи аналізі договірних відносин перевезення вживаються різні терміни – «транспортні договори», «договори перевезення», «договори у сфері транспорту». При цьому наводяться відмінні точки зору щодо трактування змісту кожного із вказаних понять. Оскільки законодавство України в сфері надання транспортних послуг відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом повинно пройти шлях максимального наближення до європейських стандартів [1], основою такої гармонізації норм може стати ґрунтовне теоретичне дослідження юридичної термінології в сфері договірної регулювання відносин з надання транспортних послуг.

У Главі 64 ЦК України «Перевезення» закріплюється загальний термін «договір перевезення» та поняття окремих видів договорів перевезення – «договір перевезення вантажу», «договір перевезення пасажирів та багажу», «договір перевезення транспортом загального користування» та ін. [2]. Такі юридичні терміни як «транспортний договір» чи «договір в сфері транспорту» не вживаються ні в Цивільному, ні в Господарському кодексах України, ні в інших законодавчих актах.

Аналіз окремих судових рішень [3] та узагальнень судової практики щодо договорів перевезення [4] свідчить, що поняття «транспортний договір» та «договір у сфері транспорту» у правозастосовній практиці, як правило, не використовуються. І це можна пояснити, адже вказані терміни застосовуються в теорії цивільного права при характеристиці системи договорів з надання транспортних послуг. А доктрина не є джерелом правового регулювання відносин в Україні.

В науковій та навчальній юридичній літературі висловлюються різні точки зору щодо співвідношення понять «транспортні договори» та «договори перевезення». Так, на думку одних вчених договори перевезення і транспортні договори – це синонімічні поняття [5, с. 485–486], на думку інших договір перевезення є більш вузьким (видовим) поняттям порівняно з більш ширшим (родовим) поняттям транспортного договору [6, с. 11]. Зустрічається позиція, що всі транспортні договори є допоміжними щодо договору перевезення [7]. Окрім зазначених, висловлюється також точка зору, що спроба виділити транспортні договори чи транспортні зобов'язання, які претендують на самостійне місце в системі цивільно-правових зобов'язань, є штучною та помилковою за змістом [8, с. 7].

Така різноманітність наукових позицій потребує відповідного глибокого теоретичного аналізу зазначеної проблематики.

Передусім потрібно з'ясувати, які основні ознаки дозволяють виокремити транспортні договори в системі цивільно-правових договорів та відповідно віднести певну договірну конструкцію до таких договорів. Так, С. Ю. Морозов зазначає дві правові ознаки, які дозволяють віднести той чи інший договір до категорії транспортних договорів. По-перше, це суб'єктний склад договірних правовідносин. На думку науковця, стороною договору у транспортних договорах повинна виступати транспортна організація. Хоча автор такої ідеї сам зазначає, що це лише один із критеріїв, які дозволяють виділити транспортні договори з системи договірних зобов'язань, направлених на оплатне надання послуг. Тим паче, що поняття «транспортна організація» в теперішніх умовах з появою нового суб'єкта – власника транспортної інфраструктури – видається дещо невизначеним. По-друге, системоутворюючим фактором для системи транспортних договорів є спрямованість транспортних договірних зобов'язань [9, с. 32].

В доктрині цивільного права зустрічаються також інші точки зору щодо поняття та об'єднуючих ознак транспортних договорів. На думку В. Н. Гречухи, транспортні договори як теоретична категорія – це договори, які укладаються з метою організації, забезпечення і здійснення перевезень. Науковець вважає, що спільною ознакою транспортних договорів є регулювання правовідносин, пов'язаних з перевезенням вантажів, пасажирів, багажу і організацією її здійснення. Разом з тим вказані договори мають різну правову природу і ознаки. Вони відрізняються один від одного предметом, суб'єктом складом, змістом і формою [10, с. 73].

Не вдаючись до наукової дискусії щодо кола транспортних договорів, зазначимо, що наведене вище свідчить, що поняття «договори перевезення» є вузьким за своїм змістом від поняття «транспортні договори», яке окрім власне договорів перевезення включає в себе інші цивільно-правові договори, спрямовані на забезпечення процесу перевезення.

Дуже часто через невдале формулювання дефініції транспортних договорів його зміст підмінюють поняттям договорів у сфері транспорту. Яскравим прикладом цього є запропоноване в українській юридичній літературі Є. О. Харитоновим та Н. А. Саніахметовою поняття транспортних договорів, під якими розуміють різні за своєю природою і змістом договори, що опосередковують відносини у сфері транспортної діяльності [11; 12]. Подібні визначення зустрічаються і в закордонній юридичній літературі. Так, В. В. Вітрянський зазначає, що в цивільно-правовій доктрині вкоренилося поняття «транспортні договори», під якими насправді розуміються цивільно-правові договори, що застосовуються в сфері транспортної діяльності (як правило, за участю транспортних організацій). Цим поняттям охоплюються різні типи договірних зобов'язань: перевезення, транспортна експедиція, буксирування, оренда (фрахтування на час) транспортних засобів, будівельний підряд (будівництво залізничних під'їзних шляхів) і т. п. [8, с. 7] На нашу думку, зазначена дефініція є визначенням поняття не транспортних договорів, а договорів у сфері транспорту.

Окрім поняття «транспортні договори», в юридичній літературі вживається поняття «договори в сфері транспорту». Воно є найбільш ширшим за своїм змістом і включає не лише транспортні договори, але й інші за своєю правовою природою цивільно-правові договори, які застосовуються при здійсненні транспортної діяльності. Чи не найбільше таких договорів закріплено в Кодексі торговельного мореплавства України, зокрема, договір на надання лоцманських послуг, договір морського агентування, договір лізингу судна, договір морського страхування та ін. [13]

Висновки. На підставі наведеного вище дослідження можна зробити наступні висновки. В групу договорів про надання транспортних послуг входить велика кількість різних договірних конструкцій. Тому при характеристиці системи договорів про надання транспортних послуг використовуються різні поняття – «договір перевезення», «транспортний договір», «договір у сфері транспорту». В доктрині цивільного права при визначенні кола таких договорів усталеним є використання поняття «транспортні договори». Поняття «транспортні договори» є ширше за своїм змістом порівняно з поняттям «договори перевезення», оскільки воно охоплює, окрім договорів перевезення, ще й договори, спрямовані на забезпечення процесу перевезення. Поняття «договори в сфері транспорту» є найбільш широке із названих вище та охоплює не лише транспортні договори, але й інші за своєю правовою природою цивільно-правові договори, що застосовуються при здійсненні транспортної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page5 (дата звернення: 01.03.2018).
2. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2018).
4. Узагальнення судової практики застосування Господарським судом Чернігівської області у 2015–2016 роках законодавства, яке регулює транспортні перевезення // Судова влада України : сайт. URL: https://cn.arbitr.gov.ua/sud5028/organization_of_work/uzagalnennya/339031 (дата звернення: 01.03.2018).
5. Луць В. В. Загальні положення про транспортні договори // Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.

6. Морозов С. Ю. Транспортное право : учеб. пособие. М., 2010. 320 с.
7. Договори в сфері транспорту. Загальна характеристика // Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/80009/pravo/dogovori_sferi_transportu (дата звернення: 01.03.2018).
8. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. М. : Статут, 2003. Кн. 4. 910 с.
9. Морозов С. Ю. Система транспортных организационных договоров: монография. М. : Норма, 2011. 352 с.
10. Гречуха В. Н. Понятие транспортных договоров и их классификация. *Вопросы экономики и права*. 2012. № 3. С. 71–74
11. Саниахметова Н. А. Юридический справочник предпринимателя. Харьков : Одиссей, 2005. 992 с.
12. Харитонов Е. О., Саниахметова Н. А. Гражданское право: частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство : учеб. пособие. Киев : А. С. К., 2003. 829 с.
13. Кодекс торговельного мореплавства України : закон України від 23.05.1995 № 176. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47. Ст. 349.

Одержано 15.03.2018

УДК 347.634/637

Андрій Олександрович Мінченко,

*доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ

1. Розрив у шлюбних відносинах призводить до необхідності вирішення питання щодо визначення майбутнього місця проживання дитини. За даних обставин батьки можуть скористатися декількома способами досягнення визначеності у своїх правовідносинах. Найбільш прийнятним, і таким, що демонструє усвідомлення ролі кожного з батьків у необхідності обопільної участі у вихованні дитини є досягнення ними згоди за сумісним волевиявленням, що може, зокрема, підтверджуватися укладенням ними договору про визначення місця проживання дитини, участь у її вихованні та забезпечення умов її життя. Назва такого договору є досить умовною і батьки вправі виносити у його назву ті позиції, щодо яких існує принципова домовленість.

2. Разом із цим, у судовій практиці непоодинокими є ситуації, коли у батьків виникають розбіжності у баченні можливих шляхів вирішення питання про майбутнє місце проживання дитини. Найбільш контроверсійна судова практика, присвячена цій проблематиці, напрацьована саме у тих ситуаціях, коли дитина, місце проживання якої батьки намагаються визначити, є малолітньою. Так, зокрема ст. 160 СК України передбачається, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.